

Bahçesaray'da 1191'de (1777) Şâhin Giray adına basılmış altın sikke (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 2368)

müze olarak kullanılan sarayın avlusunda bulunan bazı Kırım hanlarının mezarları da halen müze kurallarına göre ziyarete açıktır. Sarayın bitişiğinde ise Han Camii yer almaktadır. I. Mengli Giray şehrin güneyinde Salacık mevkiinde 1500'de Zincirli Medrese'yi ve 1501'de babası Hacı Giray'ın türbesini yaptırmıştır. Anadolu'daki medreseler gibi tek girişli olan Zincirli Medrese Kırım Türkleri'nin en önemli ilim merkezlerinden biri olmuştur. Ayrıca Bahçesaray'ın kuzeybatısında yer alan Eski Yurt'ta da yıkılmış halde bir türbe bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 32-37; A. Lady, *The Crimea: Its Towns, Inhabitants and Social Customs*, London 1855, s. 54-67; R. Schneider, *Handbuch der Erdbeschreibung und Staaten Kunde*, Leipzig 1857; G. Wertheimer, *Durch Ukraine und Krim*, Stuttgart 1918; P. Nikolskiy, *Bahçesaray Medeni Tarihi Ekskursiyaları* (trc. Arif Hakim), Akmescit 1924; Cafer Seydahmet Kırımer, *Gaspıralı İsmail Bey*, İstanbul 1934; Ethem Feyzi Gözaydın, *Kırım*, İstanbul 1948, s. 47, 54-55, 61; M. Bronevskiy, *Kırım* (trc. Kemal Ortaylı), Ankara 1970, s. 24-27; Remmâl Hoca, *Târîh-i Sahib Giray Han* (haz. Özalp Gökbilgin), Ankara 1973; A. Y. Yakubovskiy, *Altınordu ve Çöküşü* (trc. Hasan Eren), Ankara 1976; V. E. Sroeckovsky, *Muhammed Geray Han ve Vasalları* (trc. Kemal Ortaylı), Ankara 1978; Oktay Aslanapa, *Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk Eserleri*, İstanbul 1979, s. 25-31, 109-111; a.mlf., "Kırım'da Türk Eserleri", *Emel*, sy. 135, İstanbul 1983, s. 24-45; *Crimea*, Simferepol 1982; Nurettin Agat, "Kırım Paralarından Birkaç Örnek", *Kırım*, sy. 9-12, Ankara 1957; "Kırım'dan Manzaralar, Bahçesaray", *a.e.*, sy. 8, Ankara 1957, s. 234-239; W. Barthold, "Bahçesaray", *İA*, II, 225-227; V. S. Bakulin, "Bakhchisarai", *GSE*, III, 14; B. Spuler, "Bāghče Sarāy", *EI²* (İng.), I, 893-894.

ZAFER KARATAY

BAHDÂDİYYE

(البحدادية)

Abdullah b. Bah...
nisbet edilen bir ...
(bk. TARİKA...

BÂHİLE (Benî ...

(بنو باهلة)

Eski bir Arap ka...

Araplar'ın Adnânî soyundan Kays Aylân'a bağlı büyük bir kabile olup Kays Aylân'dan Mâlik b. A'sur ile evlenen Bâhile bint Sa'b'ın adıyla anılır. Bâhile kocasının ölümünden sonra üvey oğlu Ma'n b. Mâlik ile evlenmiş ve her iki evliliğinden birçok çocuğu olmuştur. Kendi çocukları ile Ma'n'ın diğer evliliklerinden olan çocuklarını Bâhile büyütüp yetiştirdiği için bunlara Bâhile oğulları (Benî Bâhile) adı verilmiştir.

Önceleri Arabistan'ın kuzeyinde Yemâme çevresinde yaşayan Bâhile kabilesi daha sonra Basra civarına göç etti ve Basra'ya 5 km. mesafede hac yolu üzerinde bulunan Hufeyr Kuyusu ile Avsece denilen bir gümüş maden ocağına sahip oldu.

Câhiliye döneminde Araplar Bâhile kabilesini son derece hakir görürler, onların çöplüklerden yemek artıklarını toplayıp yiyen, hatta mezardan ölü kemiklerini çıkartıp kaynatarak yağını alan aşağılık kimseler olduklarını kabul ederler ve "Bâhilî" kelimesini hakaret anlamında kullanırlardı.

Mekke'nin fethinden sonra Bâhile kabilesini temsilen Medine'ye gelen Mutarrif İbnü'l-Kâhin, İslâmiyet'i kabul ettiklerini söyleyerek Hz. Peygamber'den kabilesi adına bir emannâme aldı. Hz. Peygamber ona ayrıca ölü toprakları verimli hale getirenlerle ilgili bir **ahidnâme*** ile sığır, koyun ve deveden hangi oranda zekât tahsil edileceğine dair bir belge verdi. Daha sonra Bâhile'nin Benî Vâil koluna mensup Neşhel b. Mâlik de kabilesini temsilen Resûlullah'ı ziyaret etmiş ve kabilesinden müslüman olanlar için bir emannâme ile İslâmî hükümleri ihtiva eden bir yazı almıştır.

İslâm'dan önceki dönemde bu kabileden şair A'şâ Bâhile, İslâm döneminde ise sahâbî Ebû Ümâme, Arap dil âlimi Asmaî ve Kuteybe b. Müslim, Abdurrahman b. Rebîa, Ahmed b. Hâtim gibi önemli şahsiyetler yetişmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "bhl" md.; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakāt*, I, 284, 307; İbn Hazm, *Cemhere*, II, 244-247; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, s. 67-69; Kalkaşen-

ABDURRAHMAN b. REBÎA

عبد الرحمن بن ربيعة

bk. **BÂHİLÎ, Abdurrahman b. Rebîa**

Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında valilik yapan sahâbî.

BÂHİLÎ, Abdurrahman b. Rebîa

(عبدالرحمن بن ربيعة الباهلي)

Abdurrahmân b. Rebîa b. Yezîd el-Bâhilî (ö. 32/652)

Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında valilik yapan sahâbî.

Kılıcının adından dolayı "Zü'n-nûr" lakabıyla anılır. İbn Abdülber, onun Hz. Peygamber'in zamanına yetişmekle beraber hiçbir hadis duyup nakletmediğini kaydederek sahâbîliğine şüpheyle bakarsa da İbn Hacer, sahâbî olmayanların fetihlerde kumandan tayin edilmediklerine dikkat çekerek onun sahâbî olduğunda şüphe bulunmadığını söyler. Herhalde Bâhilî, İslâmiyet'i geç kabul etmesi ve Hz. Peygamber'in savaşlarına katılamaması sebebiyle ashap arasında fazla tanınmamıştı. O daha ziyade Hz. Ömer devrinden itibaren şöhret bulmuştur. Hz. Ömer Bâhilî'yi Sa'd b. Ebû Vakkās kumandasında İran'a gönderdiği (14/635) orduya kadı tayin etmiş, ayrıca savaş sonunda elde edilecek ganimetlerin muhafazası ve taksimiyle de görevlendirmişti. Onun bu görevlerinin yanı sıra Kādisiyye Savaşı'nda bir birliğe kumanda ettiği ve ileri gelen düşman kumandanlarından birini öldürdüğü bilinmektedir. Hz. Ömer tarafından Hazar denizi kıyısında bir liman şehri olan Derbent'in (Bâbülebvâb) fethiyle görevlendirilen Sürâka b. Amr'ın öncü birliklerine kumandanlık etti. Sürâka'nın ölümünden sonra da vali ve başkumandan tayin edilerek Hazar Türkleri'yle muharebeye memur edildi (22/642). Hz. Osman devrinde de aynı göreve devam eden Bâhilî, Belencer çevresinde birçok muharebe ve fetihlerde bulundu. Hz. Osman'ın halifeliğinin sekizinci yılında Hazarlar'la yaptığı bir savaş sırasında şehid düştü. Hz. Ömer devrinde Kûfe kadısı olan kardeşi Selmân b. Rebîa'nın onun şahadetine rağmen savaşa devam

ettiği ve Derbent'i fethettiği rivayet edilmektedir.

Cesareti ve daima muzaffer olması sebebiyle Bâhilî'nin bir velî olduğuna inanan Türkler onun kabrini itina ile korumuşlar, kuraklık yıllarında ve diğer sıkıntılı zamanlarında mânevî gücünden medet ummuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), III, 489, 569; IV, 139, 155-159, 304-305; İbn Abdülber, *el-İstîʿâb*, II, 418-419; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe*, III, 446; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, II, 398; Mahmûd Şît Hattâb, "ʿAbdurraḥmân Ẕü'n-nûr b. Rebîʿa el-Bâhilî", *MMİIr.*, XXIV (1974), s. 83-92; D. M. Dunlop, "Bāhilī", *EI²* (Fr.), I, 949; a.mlf., "Bâhilî", *UDMİ*, III, 1022-1023.

AHMET ÖNKAL

BÂHİLÎ, Ahmed b. Hâtim

(آحمد بن حاتم الباهلي)

Ebû Nasr Ahmed b. Hâtim el-Bâhilî (ö. 231/846)

Basra dil mektebine mensup Arap edebiyatı, dil ve lugat âlimi.

Basralı olduğu bilinmekte, ancak hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Asmaî'nin kız kardeşinin oğlu olduğu söylenmekte ise de bu doğru değildir. Asmaî, Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd el-Ensârî'den ilim tahsil eden Bâhilî, hocası Asmaî'nin lugat, edebiyat, şiir ve nahve dair bütün eserlerini rivayet etmiş, ayrıca adı geçen diğer hocalarından da rivayette bulunmuştur. Rivayetine ve ilmine güvenilir bir kimse idi. Bu sebeple Asmaî, onun kendisi hakkında söyleyeceği her şeyin doğru olacağını kabul ederdi. Kuvvetli bir hâfıza ve üstün bir zekâya sahip olduğu için kendisine sorulan sorulara, arzedilen meselelere çok yönlü ve ikna edici cevaplar verirdi. İbrâhim el-Harbî ve Ebü'l-Abbas Sa'leb onun talebeleri ve râvileri arasında yer almışlardır. Önce Bağdat'ta, bir süre de İsfahan'da ikamet ettikten sonra tekrar Bağdat'a döndü. Yetmiş küsur yaşlarında burada vefat etti.

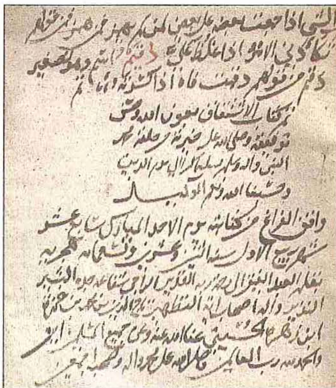
Eserleri. Bâhilî kendisinden önceki müelliflerin geleneğine uyarak ağaç, nebat, deve, hurma, süt, at vb. konularda müstakil eserler yazdı. Özellikle, çekirgeler hakkında ilk defa kitap yazanın o olduğu sanılmaktadır. Başlıca eserleri şunlardır: **1.** *Kitâbü'l-İştiḳāḳ*. *Kitâbü İştiḳāḳi'l-esmâ'* adıyla da anılmakta olup onun zamanımıza kadar gelebilmiş yegâne kitabıdır. 293 varak hacmindeki eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Esad Efendi, nr. 2357). **2.** *Kitâbü Ebyâti'l-meʿânî*. Ebû Ali el-Kālî'nin Endülüs'e getirttiği ve *el-Le'âlî*'sinde *Kitâbü'l-Meʿânî* diye söz ettiği (Sezgin, II, 59, 67) bir eserdir. Bu ikisinden başka *Kitâbü'ş-Şecer ve'n-nebât, Kitâbü'l-Libe' ve'l-leben, Kitâbü'l-İbil, Kitâbü'z-Zerʿ ve'n-naḫl, Kitâbü'l-Ḫayl, Kitâbü't-Ṭayr, Kitâbü Mâ yelḥanü fîhi'l-ʿâmme* ve *Kitâbü'l-Cerâd* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir. Ayrıca Ziriklî (*el-Aʿlâm*, I, 109) Bâhilî'nin kitapları arasında matbu bir *Şerḥu Dîvâni Ẕi'r-rumme*'den söz etmektedir ki bu eser hocası Asmaî'ye ait olup Bâhilî onu sadece rivayet etmiştir (Sezgin, II, 395).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Kāsım ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-ʿulemâ'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Riyâd 1403/1983, s. 38, 92, 173, 216, 262; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 61; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, IV, 114; Yâkūt, *Muʿcemü'l-üdebâ'*, II, 283-285; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 71-72; Safedî, *el-Vâfî*, VI, 295-296; Süyûtî, *Buġyetü'l-vuʿât*, I, 301; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 102; II, 1436; *Îżâḥu'l-meknûn*, I, 13; II, 261, 285, 293, 300, 305, 312, 325, 421; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 161; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, I, 109; Kehhâle, *Muʿcemü'l-mü'ellifîn*, I, 186; Sezgin, *GAS*, II, 59, 67, 124, 166, 392, 395; VIII, 88-89; J. Hell, "Bâhilî", *İA*, II, 227; a.mlf., "Bâhilî", *EI²* (Fr.), I, 949; a.mlf., "Bâhilî", *UDMİ*, III, 1022.

MEHMET TALU

Ahmed b. Hâtim el-Bâhilî'nin *Kitâbü'l-İştiḳāḳ* adlı eserinden iki sayfa (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2357, vr. 1ᵇ, 282ᵃ)

BAHİR

(بحر)

el-Halîl b. Ahmed'in (ö. 175/791) arûz sisteminde dâirelerdeki ideal vezinlerden, ilel ve zihâfât kaideleriyle türetilmiş vezinler grubu.

Bahir (bahr ve çoğulu buhûr) Arapça bir kelime olup "deniz; büyük ırmak ve bol miktarda su toplanan yer vb." demektir. Istılah mânasını çok sayıda ve çeşitli vezinleri ihtiva ve temsil ettiği için kazanmış olmalıdır. Bu mânada ve ıstılah olarak bahir için muhtelif müterâdifler kullanılmıştır. Meselâ el-Halîl ve onu takip edenler uzun zaman bunu **nevi** (çoğulu envâ'), Cevherî (ö. 400/1009 [?]) **bab** (çoğulu ebvâb) diye ifade etmişlerdir.

el-Halîl, eski şiirlerin tedkikiyle hâlâ yaşamakta olan arûz sistemini kurmuş, arûzda mevcut bütün vezinleri önce beş aslî şekle bağlamış, bu beş nazarî vezinden de on beş nazarî vezin türetmişti. **Mütedârik**'in eklenmesiyle on altıya çıkan bu ideal vezinden, gene el-Halîl'in koyduğu birtakım **ilel** ve **zihâfât** kaideleriyle, eski Arap şairlerinin eserlerini taktî' etmek (**tef'ile**lere ayırıp veznini bulmak) mümkündür.

Bunlardan birinci dâireye **muhtelife** denilir ve tavîl, medîd ve basît bahirlerini; ikinciye **mü'telife** denir ve vâfir, kâmil bahirlerini; üçüncüye **müctelibe** denir ve hezec, recez ve remel bahirlerini, dördüncüye **müştebihe** denir ve serî', münserih, hafîf, muzâri, muktedab ile müctes bahirlerini ihtiva eder. Beşinci dâire **müttefika** diye anılır, mütekārib ile el-Halîl'in sistemine sonradan ilâve edilen mütedârik bahirlerini içine alır. el-Halîl bu dâirelerinde uzak bir mâzide mevcut hatta mütedâvil, ilk ve ibtidâî şekilleri elde etmek istiyordu. el-Halîl'in yaptıklarından çoğunu olduğu gibi bunu da ne muasırları ne onları takip edenler anlayabilmişlerdir. el-Halîl'in neler yapmak istediğini iyi bilen, ondan sonra bu mevzuda en orijinal eseri veren ve onun sistemini ıslah ve ikmal eden, esasa sadık kalarak herkesin anlayabileceği şekilde basitleştiren âlim Cevherî'dir. el-Halîl bütün vezinleri beş dâiredeki şatrlara, Cevherî de bab adını verdiği bahirlere ircâ ederken ilk ve ibtidâî şekillere arıyorlardı. Bu hususu Cevherî'nin basit ve mürekkep bahirlerin mahiyet ve tasnifine ayırdığı satırlardan çıkarmak mümkündür.